

Europese Privacy richtlijn komt te laat voor Heineken

Toen deze herfst de biografie *Heineken — Een leven in de brouwerij* van Barbara Smit uitkwam, verschenen ook de verhalen over de pogingen van Freddy Heineken om deze publicatie te verhinderen. Nadat hij aanvankelijk zijn medewerking had verleend aan journaliste Barbara Smit, begon hij haar later op alle mogelijke manieren tegen te werken toen bleek dat hij geen greep kreeg op hetgeen over hem werd geschreven. Naar verluidt gingen zijn pogingen om publicatie van het boekwerk tegen te houden zo ver dat hij bij *The European*, een van Smits werkgevers, haar ontslag probeerde te bewerkstelligen en hij zelfs zou hebben geprobeerd SUN uitgeverij op te kopen.

Waar of niet, het zijn vermakelijke verhalen. In het verleden is het uiteraard vaker voorgekomen dat een bekende persoonlijkheid de publicatie van een boek over hem of haar trachtte tegen te houden. Zo herinner ik mij dat Martin van Amerongen jaren geleden een biografie over Ruud Gullit wilde schrijven tegen de zin van de begenadigde voetballer in. Gullit probeerde toen niet *De Groene* op te kopen, maar liet zijn advocate een bitse brief schrijven die Van Amerongen ervan moest weerhouden om de biografie te publiceren. Evenals Heineken beet Gullit in het stof. Van Amerongen liet ons delen in zijn belevenissen in de voetbalwereld en verhaalde in zijn wekelijkse column in *NRC Handelsblad* van het 'intimiderende advocatenproza' waarmee men getracht had hem angst in te boezemen. Maar ook minder bekende persoonlijkheden zijn soms niet gelukkig met de publicatie van een boek waarin de aandacht op hen wordt gevestigd. Zo speelde onlangs weer de kwestie op van Annie E., die in de jaren zeventig hoofdpersoon was in een geruchtmakende oudermoordzaak. Nadat deze kwestie begin jaren tachtig veel aandacht had gekregen door een zeer uitvoerige radioserie en de uitgave van een boek, figureerde Annie E. onlangs opnieuw in een boek, ditmaal in literaire vorm, te weten *Het Hof van Barmhartigheid* van A.F.Th. van der Heijden. Nog recenter is de poging van ene Bertus K. om de verdere verspreiding van het eind oktober door Meulenhoff uitgegeven boek *De jacht op Octopus* tegen te houden omdat hij niet blij was met de aandacht die in dit boek aan hem werd besteed.

Waar strandt nu dit verzet tegen biografieën doorgaans op? Allereerst is het goed om te beseffen dat er geen auteursrecht of enig ander absoluut recht bestaat op de eigen persoon, waardoor men anderen kan verhinderen over je te verhalen. Dit betekent (ondermeer) dat je een ander niet kan beletten om te profiteren van jouw (verzilverbare) populariteit, doordat er een boekje over je

Er bestaat geen auteursrecht op de eigen persoon. Daardoor kun je in principe niemand verhinderen een boek over jou te schrijven. De Europese Privacy richtlijn zou daar weleens verandering in kunnen brengen.

wordt geschreven. Dit recht om je populariteit te verzilveren en je te verzetten tegen derden die dit doen zonder jouw toestemming c.q. zonder een redelijke vergoeding te betalen, bestaat overigens wel met betrekking tot het portretrecht. Dit portretrecht biedt de mogelijkheid je te verzetten tegen openbaarmaking van het eigen portret, wanneer men bij dit verzet een redelijk belang heeft. Voor de onbekende Nederlander zonder verzilverbare populariteit kan dit redelijk belang — evenals bij de bekende Nederlander overigens — zijn gelegen in de bescherming van de privacy.

Men zou kunnen zeggen dat van het visuele portretrecht (zoals

De vrijheid om iemand in geschrift te portretteren wordt primair bepaald door de vrijheid van meningsuiting.

vastgelegd in artikel 21 van de Auteurswet) geen verbale tegenhanger bestaat. De vrijheid om iemand in geschrift te portretteren wordt primair bepaald door de vrijheid van meningsuiting, welk grondrecht uiteraard op zijn beurt wordt begrensd door andere rechten en belangen, waarvan het grondrecht tot eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer — de privacy — wel de belangrijkste vormt. Talloos zijn de gerechtelijke procedures waarbij de 'geportretteerde' de openbaarmaking of verdere verspreiding van een publicatie tracht te verhinderen met een beroep op zijn/haar privacy.

Op het terrein van de biografieën is een recent en beroemd voorbeeld de verspreiding van het boek dat de lijfarts van de Franse president Mitterrand schreef. In dit geval was de schending van privacy overigens nogal evident door de botte schending van het medisch beroepsgeheim.

Nieuw wapen In de strijd tegen de ongeautoriseerde biografie zouden de geportretteerden een nieuw wapen kunnen vinden in de Europese Privacy richtlijn van 24 oktober 1995 en het sinds kort informeel circulerende conceptvoorstel Wet Bescherming Persoonsgegevens (WBP). De Europese Privacy richtlijn (officieel 'de richtlijn betreffende de bescherming van natuurlijke personen

in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens') wil enerzijds een minimum en eenvormig beschermingsniveau van de privacy bewerkstelligen en heeft anderzijds de intentie om het vrije verkeer van die gegevens tussen de lidstaten van de Unie te reguleren. De richtlijn die betrekking heeft op 'de verwerking van persoonsgegevens' komt vooral voort uit de gedachte dat het toegenomen en zich almaar verder ontwikkelende elektronische gegevensverkeer een aanvullende en geharmoniseerde bescherming van de burger tegen oncontroleerbaar gebruik van deze gegevens noodzakelijk maakt.

In *The Bookseller* van 12 juli 1996 wierp Charles Clark (adviseur van de Europese uitgeverbond) onder de kop 'Putting a gun to the head of biography' de vraag op of de Europese Privacy richtlijn aan Robert Maxwell uitkomst had geboden. Hij had gehoord dat Tom Bower een biografie over hem aan het schrijven was, en hij probeerde toegang te krijgen tot Bowers archief om niet alleen uit te vinden wat Bower voornemens was over hem te schrijven, maar ook de bronnen van de verzamelde gegevens te achterhalen.

Deze bevoegdheid zou niet verenigbaar zijn met de op het gebied van de vrijheid van meningsuiting ontwikkelde beginselen. Zo is bijvoorbeeld dit jaar zowel door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens als door de Hoge Raad juist het recht van de journalist erkend om onder bepaalde omstandigheden zijn bronnen geheim te houden. Dit journalistieke verschoningsrecht valt niet te verenigen met het

zo-even gememoreerde recht om informatie te krijgen over de herkomst van verzamelde gegevens. Ook een ander aspect van de richtlijn, te weten het verbod om gevoelige gegevens (godsdienst, seksuele geaardheid, ras, politieke overtuiging) zonder toestemming van de betrokkene te verwerken, is niet zonder meer verenigbaar met het recht van vrije meningsuiting. Interessant is nu dat artikel 9 van de richtlijn de lidstaten oplegt om uitzonderingen op deze voorschriften te creëren ten behoeve van journalistieke, artistieke of literaire doeleinden, voorzover deze nodig zijn om het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer met de regels betreffende de vrije meningsuiting te verenigen. Van deze mogelijkheid (of eigenlijk plicht) wordt nu in het conceptwetsvoorstel Wet Bescherming Persoonsgegevens slechts zeer spaarzaam gebruikgemaakt. Artikel 3 van het concept creëert slechts een beperkte uitzondering voor de pers, radio en televisie. Deze voorgestelde uitzondering is absoluut onvoldoende om de ongehinderde vervaardiging van een biografie veilig te stellen. Het verdient daarom aanbeveling om op dit punt toch iets meer aandacht van de wetgever te vragen als het conceptvoorstel als echt voorstel van wet naar de Kamer gaat, naar verwachting in januari.

Recht op 'persona' Het is overigens de vraag of de soep zo heet wordt gegeten als ze wordt opgediend. De richtlijn en het conceptwetsvoorstel gaan weliswaar op veel punten verder met het in bescherming nemen van de privacy-belangen dan de huidige Wet Persoons Registratie (WPR), maar

op de WPR is bij mijn weten nooit een beroep gedaan om een biografie of de voorbereiding daarvan te torpederen. Voor de literaire biografie zou de WPR in theorie echter evenzeer een obstakel kunnen vormen. Maar de WPR leeft nu eenmaal niet. Bij diverse evaluaties van de toepassing van de wet (sinds 1989) is gebleken dat er door burgers niet of nauwelijks een beroep op wordt gedaan. Zo schijnen bij een bank als de ABN-AMRO in de loop der tijd slechts twintig cliënten om inzage van hun gegevens gevraagd te hebben. Om deze reden vraag ik mij af of de privacyrichtlijn en de Wet Bescherming Persoonsregistratie ooit wel actief toegepast zullen worden.

Veel bedreigender voor het voortbestaan van de ongeautoriseerde biografie lijkt mij het door Sebastiaan Pinckaers in zijn op 6 december verdedigde proefschrift gepropageerde recht op 'persona' te zijn. Onder dit begrip verstaat Pinckaers de elementen waaraan men iemand herkent, zoals uiterlijk, portret, naam, bijnaam, stem, handtekening en andere kenmerkende symbolen. Wanneer iemands 'recht op persona' als wettelijk overdraagbaar en vererfbaar intellectueel eigendomsrecht wordt erkend, zoals Pinckaers in stelling I bij zijn proefschrift propageert, dan wordt het pas echt oppassen met het bewaken van een uitzondering ten behoeve van de vrijheid van meningsuiting.

MARCEL DE ZWAAN

De auteur is advocaat bij Houthoff Advocaten en Notarissen te Amsterdam

Schrijvers over hun gevangenschap

Pramoedya Ananta Toer, Harry Wu, Primo Levi, Alexander Solzjenitsyn, Breyten Breytenbach, Jan Campert, Jona Oberski, Nazim Hikmet, Ken Saro-Wiwa, enzovoort, enzovoort, enzovoort — een veel te lange lijst namen van auteurs die vanwege hun werk gevangen zaten, of nog vast zitten, en in enkele gevallen zelfs ter dood zijn veroordeeld. In *Een lier van prikkeldraad* verwoorden ruim vijftig twintigste-eeuwse schrijvers hun persoonlijke beleving van gevangenschap. De bloemlezing verschijnt ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de PEN, de internationale orga-

nisatie van schrijvers, actief bij de ondersteuning en verdediging van vervolgte collega's. Afgelopen dinsdag werd de bundel gepresenteerd in De Rode Hoed in Amsterdam. Een van de sprekers was Wole Soyinka. Deze Nigeriaanse dichter, romancier en toneelschrijver zat gevangen van 1967 tot 1969. Soyinka werd gearresteerd vanwege zijn onverbloemde oppositie tegen de Biafra-oorlog, en zijn kritische houding ten opzichte van het militair regime. Tijdens zijn gevangenschap werkte hij aan het boek *The Man Died*, waarvan ook een gedeelte

in de bundel is opgenomen. Soyinka leeft tegenwoordig in ballingschap. Hij kreeg in 1986 de Nobelprijs voor literatuur. Voor *Een lier van prikkeldraad* schreef de Nederlandse auteur J. Bernlef het voorwoord. 'Als er één boek is dat duidelijk maakt dat de menselijke geest zich niet zomaar laat opsluiten is dit het wel,' aldus Bernlef. Hij is tevens voorzitter van het PEN Emergency Fund, het 'Schrijvers in Nood Fonds' dat in 1971 in Nederland werd opgericht. Het fonds verleent financiële hulp aan (familieleden van) schrijvers in balling- of gevangenschap waar ook

ter wereld. De werkzaamheden van dit fonds maken het onmogelijk al te duidelijk in de openbaarheid te treden. Voor sponsors is het dus niet aantrekkelijk, donaties van instellingen en particulieren zijn des te meer welkom (op rekeningnummer 43.02.74.033 van de ABN/AMRO Bank in Den Haag). Naast de gebruikelijke royalty's stellen de uitgevers (Novib/Jan Mets) 2,50 gulden per boek ter beschikking aan het PEN Emergency Fund. (PEN) ■

'Een lier van prikkeldraad — Schrijvers over hun gevangenschap', 90 5330 191 7, f 39,50